

Мудрак Р. М.,

студент юридичного факультету

Тернопільського національного економічного університету

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Анотація. Узагальнено представлені у науковій літературі підходи щодо вирішення питань кримінального проступку. З'ясовано, що більшість фахівців у галузі кримінального права схиляються до розробки й прийняття Кодексу України про кримінальні проступки як окремого законодавчого акту.

Зроблено висновок про доцільність передбачення в українському законодавстві кількох видів протиправних діянь: адміністративних проступків; кримінальних проступків; злочинів.

Ключові слова: адміністративний проступок, кримінальний проступок, злочин, законодавчий акт.

Постановка проблеми. Затвердження Концепції реформування кримінальної юстиції України [1], прийняття Кримінального процесуального кодексу України [3] та внесення до Верховної Ради України проекту Закону України від 3 березня 2012 року № 10146 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» [5] вивело проблему впровадження в кримінальне законодавство України інституту кримінального проступку на рівень, коли від її розв'язання залежатиме не лише законотворча практика, а й система законодавства України в цілому.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Питання кримінального проступку досліджували у своїх роботах А. А. Піонтковський, В. І. Курляндський, Н. Ф. Кузнецова, В. Ф. Фефилова, В. М. Кудрявцев, В. О. Туляков, Ф. Г. Гілязев та інші вчені. Проте результати наукової дискусії з дослідження цього питання свідчать про фрагментарне розуміння особливостей правової природи кримінального проступку. Однак більшість фахівців у галузі кримінального права схиляються до розробки й прийняття Кодексу України про кримінальні проступки як окремого законодавчого акта. При цьому частина прихильників останнього вирішення проблеми вважають, що норми пропонованого Кодексу повинні розв'язувати як питання організаційно-правового характеру, так і матеріального й процесуального права. Пропонується також введення до системи суб'єктів судочинства мирових суддів, які, зокрема, і займалися б розглядом питань щодо відповідальності за діяння, які будуть визнаватися проступками [7].

Метою статті є спроба узагальнити наявні у науковій літературі підходи щодо вирішення питань кримінального проступку в цілому та зокрема визначити доцільність запровадження кримінального проступку в контексті реформування кримінальної юстиції сучасної України.

Викладення основного матеріалу. Виділення в законодавстві про кримінальну відповідальність нової ка-

тегорії суспільно небезпечних діянь – кримінального проступку свідчить про внесення змін у існуючу класифікацію злочинів, яка була незмінною у нас майже сто років. Але внесення будь-яких змін у існуючі системи класифікації злочинів, це достатньо складний процес, який завжди потребує чіткого визначення його змісту і мети та повинен мати відповідне обґрунтування.

В ст. 12 КК вказується, що в залежності від ступені тяжкості усі злочини діляться на наступні групи: злочини невеликої тяжкості, злочини середньої тяжкості, тяжкі та особливі тяжкі злочини. В основі існуючої класифікації лежить так званий формальний критерій тобто встановлений в кримінальному законі вид і розмір покарання за конкретний злочин, що дає змогу віднести відповідні суспільно небезпечні діяння до відповідної класифікаційної групи злочинів. Ця, офіційна існуюча чотириступенева класифікація злочинів, має своє конкретне відображення в положеннях Загальної та Особливої частин КК. І саме в цю класифікацію злочинів планується внести відповідні зміни, додавши до існуючої системи, в залежності від ступені тяжкості, так званий кримінальний проступок.

Зміст кримінальних проступків становлять два види людської поведінки:

1) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки;

2) діяння, передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо) [1, с. 4].

Офіційно зареєстрований проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інститутів кримінальних проступків» № 10136 від 3.03.2012 р. визначає, що кримінальним проступком визнається діяння, за яке передбачене покарання у вигляді громадських робіт, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у вигляді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян [5].

Звернемося за досвідом до законодавства зарубіжних країн. Більшість з них в системі кримінального законодавства мають статті, норми яких передбачають склади злочинів, і статті, в яких передбачаються склади кримінального проступку (наприклад, США, Великобританія, Франція, Нідерланди, тощо). За скоєння кримінального

проступку в основному передбачені невисокі стягнення, які не тягнуть за собою судимості.

Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008, уточнює, що за вчинення кримінального проступку можуть бути передбачені такі стягнення, як короткострокове позбавлення волі, штраф у певному обмеженому розмірі, позбавлення спеціальних прав, залучення до обов'язкових робіт, спеціальна конфіскація тощо [1, с. 7]. Мова йде про уже відомі законодавству види стягнень, коректування потребує лише їх розмір.

Н. Ф. Кузнецова, пропонуючи своє визначення проступку, розуміючи під ним «умисне чи необережне малозначне за своїм характером і ступенем суспільної небезпеки діяння», виділяє наступні види покарань, що можуть застосовуватися до осіб, що їх вчинили: «максимальне позбавлення волі на строк до одного року або інше, більш м'яке покарання, або в санкції повинна бути передбачена альтернативна форма відповідальності: кримінальне покарання чи заходи суспільного впливу» [4, с. 115-119].

У свою чергу Фріс П.Л. і Медицький І.Б. вважають, що «кримінальні проступки не можуть каратись суворіше, ніж позбавленням волі на строк до трьох років. Вони не повинні тягнути за собою судимість» [8, с. 171]. Така розбіжність у визначенні міри покарання за вчинення кримінального проступку, ще раз, наголошує на потребі законодавчого врегулювання інституту кримінальних проступків.

Викладене вище дає змогу вести мову про доцільність передбачення в українському законодавстві кількох видів протиправних діянь: 1) адміністративних проступків; 2) кримінальних проступків; 3) злочинів.

Розмежування таких протиправних діянь доцільно здійснювати на основі таких критеріїв, як ступінь завданої ними шкоди суспільним відносинам, вид об'єкту правопорушення, суб'єкт юрисдикції, тяжкість та вид стягнень, що передбачаються за їх скоєння, суб'єкт правопорушення.

За ступенем шкідливості варто виділити правопорушення з високим, значним та невисоким рівнем суспільної шкоди.

Правопорушення з високим рівнем суспільної шкоди (суспільне небезпечні), незалежно які правовідносини вони порушують, в українському праві при наявності деяких інших ознак вважаються злочином.

Відмежування проступку (як кримінального, так і адміністративного) від злочину, хоч і представляє собою проблему, але законодавець знаходить можливості її вирішення. Цього не можна поки що сказати про відмежування кримінального проступку, склад якого взагалі ще не визначений кримінальним законодавством від адміністративного. Тому при розмежуванні цих двох видів правопорушення варто використовувати разом з критерієм «ступінь заподіяної шкоди» інші критерії.

Значним рівнем суспільної шкоди доцільно характеризувати кримінальний проступок. Правопорушення з невисоким рівнем суспільної шкоди можна розглядати однією із ознак адміністративного проступку.

Розмежування кримінального проступку від адміністративного доцільно провести також за об'єктом (відносинами, які охороняються тією чи іншою галуззю права) та за суб'єктом юрисдикції.

До адміністративних проступків слід віднести лише ті з них, які посягають на встановлений порядок управління в широкому значенні цього терміну. Це означає, що ними можуть вважатися проступки, які посягають на порядок управління у сфері громадської безпеки, охорони природи, якості продукції метрології та стандартизації, транспорту, загального військового обов'язку тощо.

Проступки доцільно розділити на кримінальні та адміністративні в залежності від суб'єкту юрисдикції. Суб'єктами адміністративної юрисдикції є органи виконавчої влади, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, а справи про кримінальні проступки розглядатимуть суди загальної юрисдикції, які спеціалізуються на кримінальних справах.

Ще одним важливим критерієм розмежування адміністративного та кримінального проступку є тяжкість та вид стягнення. Такі стягнення, як виправні роботи, конфіскація майна, арешт слід передбачати лише для кримінальних проступків.

За суб'єктом правопорушення кримінальні й адміністративні проступки також можуть бути розмежовані. Адміністративну відповідальність мають нести як фізичні, так і юридичні особи, відповідальність за кримінальний проступок – лише фізичні особи (громадяни, посадові особи і т. ін.).

Нарешті, юридичні склади кримінальних проступків і злочинів доцільно передбачити в єдиному кодифікованому акті – Кримінальному кодексі України. В ньому необхідно визначити поняття кримінального проступку, його особливості, в окремому розділі варто передбачити статті, в яких визначатимуться санкції за кримінальні проступки та інше.

Порядок провадження у справах про скоєння кримінального проступку мусить бути передбачений окремим розділом в Кримінальному процесуальному кодексі України.

Необхідно зазначити, що в запровадження в правову систему України інституту кримінального проступку є опоненти. Вони зауважують, що ця ідея суперечить цілому ряду положень Конституції України (наприклад, статтям 29, 30, 31, 34, 39, 60, 62, 92 тощо). Там йдеться лише про поняття «злочину» і немає місця «кримінальному проступку».

Інші зауваження можуть бути пов'язані з можливою «криміналізацією» суспільства внаслідок перетворення окремих нинішніх адміністративних правопорушень у кримінальні проступки. Подібне перетворення буде «криміналізацією» лише за формою чи назвою, але не за змістом. Адже відповідальність за кримінальні проступки не спричинить за собою позбавлення волі. Засудження особи за вчинення кримінального проступку також не матиме наслідком її судимість та не впливатиме на реалізацію в майбутньому цією особою своїх прав (на проходження державної служби тощо). З іншого боку, обвинувачена у вчиненні кримінального проступку особа отримає всі процедурні права і гарантії кримінального процесу і до неї не можливо буде застосувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. З цієї метою положення проекту Кримінального процесуального кодексу, який розробляється робочою групою Національної комісії, передбачають окремі процедури розслідування та судового розгляду справ про кримінальні проступки.

У цьому аспекті важливим і дискусійним є питання про місце кримінальних проступків у системі нормативно-правових актів. У більшості європейських країн різновиди кримінально-караних діянь розміщуються в єдиному кодифікованому акті – кримінальному кодексі. Але є також приклади розміщення проступків в інших систематизованих актах: Польща – Кодекс про проступки від 1971 року (Kodeks wykroczen), Німеччина – Закон про порушення громадського порядку від 1968 року (Gesetz über Ordnungswidrigkeiten).

В сучасних українських умовах як розміщення кримінальних проступків в Кримінальному кодексі, так і їх врегулювання в окремому законодавчому акті (Законі про кримінальні проступки) має свої переваги та недоліки правотворчого, правозастосовчого та соціально-психологічного значення.

Свого часу Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях зазначив, що діяння, за яке передбачено такий вид покарання, як арешт, незалежно від того, до якого виду порушень воно належить за національним законодавством, за своїм характером є кримінальним. Саме тому адміністративні правопорушення, за вчинення яких передбачено такий вид стягнення, як адміністративний арешт, пропонувалося трансформувати у кримінальні проступки. Тобто фактично проблема кримінальних проступків полягала та полягає натеper у наявності адміністративних правопорушень, що мають судову юрисдикцію, та такого виду адміністративного стягнення, як адміністративний арешт.

Окремо слід підкреслити й те, що на сьогодні до Верховної Ради України поданий ще й проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» від 28 лютого 2012 року № 10126 [6]. Але, як і законопроект, що розглядається, він також не передбачає визнання кримінальними проступками адміністративних правопорушень, що мають натеper судову юрисдикцію. Отже, законодавець взагалі відійшов від питання запровадження кримінальних проступків як напряму задоволення вимог Європейського суду з прав людини.

Перший напрям впровадження інституту кримінальних проступків зводиться до виключення з системи юридичної відповідальності адміністративної відповідальності за дію чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління та запровадження таких посягань як кримінальних проступків в законі про кримінальну відповідальність. Але такий шлях є заздалегідь неприйнятним через ще більшу криміналізацію як наведеного закону, так і суспільства в цілому. І на цю обставину неодноразово вказував П. Л. Фріс [9].

Другий напрям впровадження кримінальних проступків може полягати у створенні окремого самостійного виду юридичної відповідальності, підставою якого є саме вчинення посягання, що визнано кримінальним проступком. За таких умов зазначені проступки та відповідне законодавство, що передбачатиме відповідальність за їх вчинення (кодекс або закон), займатимуть проміжне місце між адміністративним правопорушенням та злочином, Кримінальним кодексом України [2] та КУпАП, відповідно. Але такий напрям розвитку системи законодавства України неминуче призведе до необхідності подальшого

поділу адміністративного та кримінального законодавства відповідно до шкідливості або суспільної небезпечності посягань та появи кодексів України про майже злочини; трохи, трохи не злочини; чисто злочини та злочини у натурі. Досвід аналогічних змін цивільного законодавства України та виокремлення з його царини цілої низки правовідносин, що натеper регламентуються самостійними спеціальними законами або кодексами, засвідчує вкрай помилковий характер такого напряму розвитку законодавства про публічно-правову відповідальність.

Третій найбільш виправданий та обґрунтований шлях запровадження інституту кримінальних проступків полягає у збереженні існуючої натеper системи як юридичної відповідальності в цілому, так і публічно-правової відповідальності, зокрема. Реалізація такого підходу полягатиме в прийнятті у новій редакції чинного КК України із дотриманням принципів необхідної декриміналізації всієї системи посягань, передбачених Особливою частиною (аж до визнання окремої поведінки правомірною), а також прийняття Адміністративного кодексу України, що передбачатиме класифікацію відповідних деліктів залежно від рівня та ступеня їх шкідливості (порушення, проступки, провини тощо). А щодо такого виду адміністративного стягнення як адміністративний арешт, то він, на нашу думку, втратив свою ефективність ще за радянських часів, а, з урахуванням сучасних економічних відносин, натеper є пережитком минулого соціалістичного права.

Останній із зазначених напрямів розвитку системи законодавства України є найбільш прийнятним як з наукової, так і з практичної точки зору, але все одно влягатиме собою порушення умов побудови системи юридичної відповідальності. Фактично матиме місце визначення певного рівня суспільної небезпечності або шкідливості діяння починаючи з найбільш високого (найбільш суспільно небезпечного, що характеризує злочин) до найменш значного (наприклад, непристойна або недобра поведінка). В той же час починати побудову такої класифікації необхідно саме з визначення категорій, що таке є недобре чи погано як моральної, духовної категорії. Тобто в сучасному українському суспільстві необхідно визначитися з елементарними моральними нормами і лише після цього переглядати систему (класифікацію) протиправної поведінки залежно від тяжкості порушення.

Незважаючи на зазначені труднощі теоретико-правового, правозастосовчого та соціального характеру, впевнені, що запровадження інституту кримінальних проступків в українську дійсність має стати важливим кроком на шляху до побудови європейської системи кримінальної юстиції.

Висновки. Запровадження інституту кримінального проступку хоча і здатне зблизити національне законодавство про кримінальну відповідальність із законодавством країн Європейського Союзу, проте потребує свого подальшого доопрацювання на концептуальному рівні з урахуванням сучасних досягнень науки кримінального, кримінально-процесуального та адміністративного права, а також тенденцій гуманізації законодавства України про кримінальну відповідальність. Це рішення не повинно бути поспішним. Спочатку треба прийняти на високому офіційному рівні Концепцію запровадження інституту кримінального проступку в систему українського законо-

давства (наприклад, на рівні Указу Президента України чи Постанови Верховної Ради України). При цьому такий документ повинен чітко визначати форму виразу закону про кримінальні проступки – чи то складова Кримінального кодексу України, чи то окремих нормативно-правових актів, а також те, чи повинен останній мати комплексний характер, чи він міститиме лише норми матеріального права. Після цього, на нашу думку, можна переходити до практичного запровадження інституту кримінального проступку у систему законодавства України.

Література:

1. Концепція реформування кримінальної юстиції України : затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 р. // Урядовий кур'єр від 17.04.2008. – № 72.
2. Кримінальний кодекс України : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Голос України від 19.05.2012. – № 90-91.
4. Кузнецова Н. Уголовное право ФРГ / Н. Кузнецова, Л. Вельцель. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 214 с.
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : Проект Закону, реєстраційний номер 10146 від 03.03.2012 р. (народний депутат В.Д. Швець) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=10146&skl=7.
6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків [Електронний ресурс] : проект Закону України від 28 лют. 2012 р. № 10126 // Верховна Рада України: [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу : http://w1.cl.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=42706 (30.03.2012).
7. Тацій В. Актуальні проблеми сучасного розвитку кримінального права / В. Тацій, В. Борисов, В. Тютюгін // Право України. – 2010. – № 9. – С. 12.
8. Фріс П. Л. Ознаки та склад кримінального проступку / П. Л. Фріс, І. Б. Медичкий // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Збірник наукових праць. – 2007. – № 2. – С. 166-171.
9. Фріс П. Л. Актуальні питання кримінально-правової політики України (інститут карної провини у системі національного права [Електронний ресурс] / П. Л. Фріс // Політика в сфері боротьби зі злочинністю : актуальні проблеми сьогодення : наук.-практ. інтернет-конф. (23-30 квітн. 2012 р.). – Режим доступу : <http://law-dep.pu.if.ua/conference/files/fris.pdf> (11.06.2012).

Мудрак Р. М. Інститут уголовних проступков в контексте интеграции національного законодавства к европейским стандартам

Аннотація. Обобщены представленные в научной литературе подходы к решению вопросов уголовного проступка. Выяснено, что большинство специалистов в области уголовного права склоняются к разработке и принятию Кодекса Украины об уголовных проступках как отдельного законодательного акта.

Сделан вывод о целесообразности предусмотрения в украинском законодательстве нескольких видов противоправных деяний: административных проступков; уголовных проступков; преступлений.

Ключевые слова: административный проступок, уголовный проступок, преступление, законодательный акт.

Mudrak R. The institute of criminal offenses in the context of the integration of national legislation with the European standards

Summary. There were summarized approaches, which are submitted in the scientific literature, to address issues of criminal misconduct. It was found that most experts in the field of criminal law tend to the development and adoption of the Code of Ukraine concerning criminal offenses as a separate statute.

It is concluded about the feasibility of predicting in the Ukrainian legislation of several types of illegal acts: administrative offenses, criminal offenses, crimes.

Key words: administrative offense, criminal offense, crime, statute.